

כינויו של הקב"ה , מקורות

1. שמות פרק ה

(כב) וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל־יְקֹזֶק וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי לָמָּה הֲרַעַתָּה לְעַם הַזֶּה לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי :

(כג) וּמֵאֵז בָּאתִי אֶל־פְּרַעֲה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הֲרַע לְעַם הַזֶּה וְהַצַּל לֹא־הֲצַלְתָּ אֶת־עַמְּךָ :

2. שמות פרק ו

(א) וַיֹּאמֶר יְקֹזֶק אֶל־מֹשֶׁה עֲתָה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפְרַעֲה כִּי בְיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחֶם וּבְיַד חֲזָקָה יִגְרָשֶׁם מֵאֶרֶצוֹ : ס

3. פרשת וארא

(ב) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְקֹזֶק :

(ג) וְאָרָא אֶל־אֲבִרְהֵם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וּשְׁמֵי יְקֹזֶק לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם :

(ד) וְגַם הִקְמַתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לְתַת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֶת אֶרֶץ מִגְרִיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָּהּ :

(ה) וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נְאֻמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבָדִים אִתָּם וְאָזְכַּר אֶת־בְּרִיתִי :

(ו) לָכֵן אֶמְרָ לְבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְקֹזֶק וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהֲצַלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבָדְתֶם וְגִאֲלְתִּי אֶתְכֶם בְּזָרוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים :

(ז) וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעַם וְהִייתִי לְכֶם לֵאלֹהִים וַיְדַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְקֹזֶק אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם :

(ח) וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת־יָדִי לְתַת אֹתָהּ לְאֲבִרְהֵם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב וְנִתַּתִּי אֹתָהּ לְכֶם מִוֶּרְשָׁה אֲנִי יְקֹזֶק :

(ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקְצָר רֹיחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה : פ

4. רש"ר הירש שמות פרק ו

(ב) **אני ה'**. מלה קצרה זו, תשובה היא על ייאושו של משה. כבר בפסוק הקודם נענה בדברי נוחם כלליים, ועתה יורחב ויפורט עניינם :

אלהים - הוא האל הנסתר, הפועל בעולם הנגלה ("אלה" - עי' פי' בראשית א, א). הוא שהניע את כל אשר אירע עד כה בהסתר. הייאוש, הלעג, העוני והיגון נבעו מהמצב ומהתנאים הטבעיים, אשר ה' הניחם להתפתח. תוצאה הם של שחיתות מצרים ועוצמתה, מחולשת ישראל וחוסר אוניו. אולם מעתה "אני ה'": המהווה חדשות; המגשים רצונו ביקום ללא תלות בתנאים הקיימים, יתירה מזו, בניגוד גמור להם. עם רגע זה יקום עולם חדש בחיק האנושות; עולם שאינו תלוי באותם התנאים אשר קבעו עד הנה את התופעות שבדברי ימי העולם.

5. לי לעם. צירוף קצר זה מבטא בפעם הראשונה את כל ייעודו העתידי של ישראל, ובו טמון השוני המבדיל

את היהדות, היחידה במינה בהחלט, מכל הדומה לה. בלתי - מתאים לחלוטין הוא כינוייה כ"דת יהודית", ואך חוסר - מחשבה להגדירה כ"דת", לסווגה עם יתר הדתות ולתמוה אחר כך, אם תוכנה של "דת" זו כולל דברים כה רבים החורגים ממסגרת מקובלת של "דתות". לי - לה' - לעם! בכך כבר אמור, שהיהדות, זו אשר ה' ייסדה, לעולם אינה "דת". אמת, בתוך היהדות מצוי גם יסוד זה, שמכנים אותו בכל מקום כדת, אבל המושג "יהדות" רחב ושונה הוא לאין ערוך. ב"דתות" אין לו לאלהים כי אם היכלות, כנסיות, כיתות כהונה, קהילות וכדומה. ואילו העמים מול מלכים ושלטונות יעמודו, וביסוד קיומם - המושג של המדינה, ולא של הדת והאל. אולם כאן, לא כנסייה ייסד ה', כי אם עם; חיי עם שלמים יעוצבו על ידו. ישראל יהיה עמו, ולא רק קהל מאמיניו.

6. **ברא אלהים** - ולא אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, היינו דכתיב (להלן ב ד) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים:

הרמב"ן כאן מציג את דברי הראב"ע כך:

והנה אמר האלהים למשה נראיתי לאבות בכח ידי אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי, אבל בשמי של יו"ד ה"א אשר בו נהיה כל הווה לא נודעתי להם לברוא להם חדשות בשנוי התולדות, ולכן אמור לבני ישראל אני ה', ותודיע להם פעם אחרת השם הגדול כי בו אני עושה עמהם להפליא, וידעו כי אני ה' עושה כל. וצדקו כל דברי ר"א בעניי הזה, אלא שהוא כמתנבא ואינו יודע...

7. הראב"ע מסביר שיש שלושה עולמות נבראים, ושם הוי"ה שייך לעולם העליון, ואילו שמות א-ל-ו-ש-די שייכים לשני העולמות שלמטה ממנו. האבות הגיעו להשגות בגובה של שני העולמות התחתונים, ואילו משה הגיע לעולם העליון יותר. ההבדל בין השמות ובין הפעולה בעולמות השונים הוא בעוצמת הנסים והשליטה בטבע: בעולם העליון של שם הוי"ה יש שליטה מלאה בטבע, והוא כמי שאינו. לעומת זאת, בשני העולמות התחתונים הטבע ישנו, אלא שהקב"ה יכול לשלוט בו, להתערב בו, ואף לשנות אותו. נציין כי רבים מן המפרשים אומרים דברים דומים.

8. במונחי תורת הנסתר מדובר כאן על שלושת העולמות: בריאה, יצירה ועשייה. שלושת אלו הם העולמות הנפרדים שמצויים מתחת לכסא הכבוד ולעולם האצילות האלוקי. כדי להבין את משמעותם הפילוסופית של שלושת העולמות הללו, עלינו להבחין בין 'חומר לצורה' של עצמים.

הצורה של העצם היא אוסף המאפיינים שלו. החומר שלו הוא עצמיותו כשהיא מופשטת מן הצורה, כלומר ללא כל מאפיינים. הופעתו של העצם בפנינו היא דרך מאפייניו. אנחנו לא יכולים לפגוש את עצמותו כשלעצמה, אלא רק דרך תכונותיו. לכן הצורה מכונה בספרות הנסתר 'לבושים'. כל טענה שנאמרת על העצם נוגעת לצורתו. הדבר היחיד שניתן לומר על עצמותו היא שהוא קיים. רק עצם היישות מתייחסת לעצמותו. כל השאר משתייך לצורה.

כעת נוכל לראות כי שמותיהם של שלושת העולמות הללו מעידים על טבעם: עולם הבריאה עניינו הוא הוצאת יש מאין, או: היווצרות היש. המונח 'בריאה' מציין בלשוננו הוצאת יש מאין. לעומת זאת, עולם היצירה הוא העולם שבו מצויות הצורות (צורה משורש יצירה) הנבדלות (=מלאכים). עולם זה מקביל לעולם האידיאות האפלטוני, שבו מצויות אידיאות מופשטות כיישים בפני עצמם. עולם העשייה היא העולם שבו מתחברת הצורה לחומר ההיולי, וכך נוצרים העצמים כפי שאנחנו מכירים אותם כאן: חומר וצורה דבוקים זה בזה. בעולם שלנו לא ניתן להפריד את החומר מהצורה: חומר היולי (=ללא צורה) או צורה ללא חומר הם הפשטות בלבד.

9. אם כן, אנו מוצאים כי שמות מתייחסים לעצם היישות, או לעצמות. בעוד תיאורים מתייחסים למאפיינים (=תארים) של העצם. במונחי העולמות שהצגנו למעלה, נאמר: השמות שייכים לעולם הבריאה, שהוא עולם היש, ואילו התיאורים שייכים לעולמות היצירה והעשייה, שבהם לעצם יש כבר צורה.

נראה כי בזאת מצאנו את הקשר בין שלושת מישורי דיון אצל הראב"ע והרמב"ן: ראינו ששם הוי"ה הוא שם העצם, ולכן ברור שהוא אחראי על יצירת המציאות עצמה. מסיבה זו הוא משתייך לעולם הבריאה, שהוא העולם העליון האחראי על היווצרות היישות כשלעצמה. ואילו א-ל-ש-די הוא תואר, ולא שם, וכפי שראינו הוא מתייחס לצורה של המציאות, או של הקב"ה (=מתאר אותה, או אותו), ולא לעצמותם. לכן ראב"ע מייחס אותו לשני העולמות התחתונים.

המעבר בין ספר בראשית לספר שמות נעשה בשני מישורים מנוגדים: ספר בראשית הוא הספר המתאר את בריאת העולם עצמו, ואילו בספר שמות, העולם (או עם ישראל?) מתחיל לקבל צורה. משם גם יש לו תוכנית ומטרה (מתן תורה). לעומת זאת הופעת הקב"ה נעשית בסדר מהופך: האבות בספר בראשית נפגשים עם התיאורים של הקב"ה, כביכול עם 'צורתו'. ואילו משה בספר שמות נפגש עם עצמותו ("וראית את אחוריי").

10. **אור החיים**

ואמר "לא נודעתי", כי ה' ברוך הוא שמו ושמו הוא, ואינו כשאר נבראים שחלוקים משמם ושםם חלוק מהם. אשר על כן לא יצדק לומר "לא הודעתי", כי השם הוא המדבר, ואם כן צריך לומר "לא נודעתי".